

MARKO JESENŠEK:
POGLAVJA IZ ZGODOVINE
VZHODNOŠTAJERSKEGA
JEZIKA. Maribor: Filozofska
fakulteta, Mednarodna založba
Oddelka za slovanske jezike in
književnosti, 2015. (Mednarodna
knjižna zbirka Zora, 110).
389 str.

Redni profesor dr. Marko Jesenšek, zaposlen na Oddelku za slovanske jezike in književnosti na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru, svoje znanstveno raziskovanje v največji meri posveča raziskovanju vzhodnoslovenskega jezikovnega prostora. Njegova sedma znanstvena monografija *Poglavja iz zgodovine vzhodnoštajerskega jezika* – izšla je leta 2015 pri Mednarodni založbi Oddelka za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru (Zora, 110) – zaokrožuje avtorjevo znanstveno proučevanje (vzhodno)slovenskega knjižnega jezika. Delo je bilo pričakovano in nujno, je logično nadaljevanje monografije iz leta 2013 (*Poglavja iz zgodovine prekmurskega knjižnega jezika*). Obe monografiji skupaj tvorita celoto.

Monografija *Poglavja iz zgodovine vzhodnoštajerskega jezika* obsega 389 strani. Poleg spremne besede ter virov in literature je v njej 27 samostojnih poglavij. V monografiji lahko (raz)beremo vzhodnoštajersko jezikovno zgodbo (kot jo poimenuje avtor sam, str. 9), ki je nastajala med avtorjevim skoraj tridesetletnim iskanjem poti »skozi jezik in njegovo spreminjanje« (str. 9). Njen začetek sega v leto 1988, ko je avtor objavil prispevek *Pomenske funkcije nedoločnika, namenilnika in pasivnih konstrukcij v Krempljih Dogodivščinah štajerske zemlje*, do podobe v monografiji pa so doprinesle še preostale

razprave, ki so bile objavljene v revijah, konferenčnih zbornikih in v znanstvenih monografijah. Posamezna poglavja vzhodnoštajerske jezikovne zgodbe sestavljajo mozaik zgodovine vzhodnoštajerskega (knjižnega) jezika.

Dr. Marko Jesenšek je svojo znanstvenoraziskovalno pot začel graditi na temeljih znanstvenega raziskovanja svoje mentorice, dr. Martine Orožen. Nadaljuje, razvija in znanstveno utemeljuje teorijo o zgodovini slovenskega knjižnega jezika. V svojih znanstvenih prispevkih in monografijah potrjuje, da se slovenski knjižni jezik v preteklosti ni razvijal enotno in da gre za dvojnični razvoj slovenskega knjižnega jezika. Do sredine 19. stoletja je bil slovenski jezikovni prostor razdeljen na alpski in panonski del, v katerem sta se oblikovala osrednjeslovenski (knjižni začetek s Trubarjem, 1550) in vzhodnoslovenski knjižni jezik (vzhodnoštajerski, med Dravo in Muro, knjižni začetek v Parhamerjevem katekizmu, 1758, 1764 in 1777, ter prekmurski, med Muro in Rabo, knjižni začetek s Temlinom, 1715). Šlo je za dve vzporedni poti; oba knjižna jezika sta se razvijala samostojno (ločeno) vse do sredine 19. stoletja, nato pa se »med oblikovanjem enotne slovenske knjižne norme združila v t. i. novoslovenski knjižni jezik ali novoslovensščino« (str. 9).

Tudi po zaslugi dr. Marka Jesenška je bila teorija o obstoju dveh različic slovenskega knjižnega jezika in zlasti o prekmurskem knjižnem jeziku vpejana tudi v učbenike. Njegova zadnja monografija *Poglavja iz zgodovine vzhodnoštajerskega jezika* predstavlja nadaljevanje raziskav vzhodnoslovenskega jezikovnega prostora (avtor je doslej o tem vprašanju objavil šest monografij), »za analizo nastanka, razvoja, prostorskih okvirov in zatona t. i.

vzhodnoštajerske različice vzhodnoslovenskega knjižnega jezika od njenih začetkov v 18. do poenotenja slovenske knjižne norme sredi 19. stoletja» (str. 9). Monografija utemeljuje ta dvojnični razvoj slovenskega knjižnega jezika v slovenskem alpskem in panonskem jezikovnem prostoru ter dopolnjuje in popravlja dolgo časa napačno enostransko (Riglerjevo) oceno o »jezikovnem separatizmu« na severovzhodu Štajerske, to je napačno razumevanje dvojnosti jezikovnega razvoja v slovenskem jezikovnem prostoru do Mure kot razmerje med osrednjeslovensko kranjsko jezikovno normo in odstopanji na severovzhodu Štajerske. Gre za poskus dokazati, da so bila »prizadevanja za normiranje knjižne norme tam, kjer to zahtevajo jezikovno-zgodovinski, kulturno-politični, cerkveno-upravni in geografski vzroki« (str. 48), upravičena.

V monografiji beremo o jezikovnih različicah v slovenskem (alpskem in panonskem) govornem območju, o osrednje- in vzhodnoslovenskem knjižnem jeziku. Osrednjeslovenski knjižni jezik (na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem) se je razvil v 16. stoletju iz bogate večstoletne pisne tradicije, ki sega v čase Brižinskih spomenikov. Prvo knjižno podobo mu je dal Primož Trubar s prevodom Katekizma (1550), pravopisno in jezikovno ga je izpopolnil Sebastjan Krelj, normativno podobo pa je dobil v prevodu Dalmatinove Biblije (1584). Vzhodnoslovenski knjižni jezik se je razvil kasneje, izhajal je iz jezikovne tradicije nekdanje panonske slovensčine in bil normativno oblikovan v 18. stoletju. Na ozemlju vzhodne Slovenije sta se oblikovali prekmurska in vzhodnoštajerska jezikovna različica, med katerima so kljub skupnemu izvoru iz panonske narečne baze nastale razlike, posledica različnih okolij, v katerih sta

se jezika razvijala. Na vzhodnoštajersko različico vzhodnoslovenskega jezika sta odločilno vplivala osrednjeslovenski jezik in nemška nadoblast, na prekmursko pa kajkavski jezik in madžarska nadoblast. Najstarejše ohranjeno besedilo v vzhodnoštajerskem jeziku je Velikonedeljska prisega (1570). Zanj in tudi za kasnejša ohranjena besedila iz 17. stoletja so značilne narečne posebnosti. Vzhodnoštajerski (knjižni) jezik je najmlajše slovensko (knjižno) jezikovno izročilo, ki se je začelo oblikovati v drugi polovici 18. stoletja. Njegove začetke predstavljajo graške izdaje Parhamerjevega katekizma (redakcija Kanizijevega katekizma), z njimi je vzhodnoštajerski jezik dobil »knjižni status« (str. 42). Prva in druga graška izdaja Parhamerjevega katekizma (1758, 1764) imata kajkavsko-hrvaški pravopis in pisavo, tretja (1777) že slovensko bohoričico. »Jezik prve izdaje je zelo blizu kajkavščini, druga izdaja kaže jasne poteze odstopanja od kajkavske norme in se jezikovno poskuša približati takrat nastajajočemu vzhodnoštajerskemu knjižnemu jeziku, tretja izdaja pa je že skoraj brez kajkavskih jezikovnih posebnosti« (str. 78). Izdaje Parhamerjevega katekizma so pokazale pot od kajkavščine do samostojnega vzhodnoštajerskega jezika. Gre za »obdobje, v katerem se je vzhodnoštajerski knjižni jezik potrdil v knjigi, tako da se je postopoma osvobodil kajkavskih jezikovnih vplivov. /.../ Gre za začetke vzhodnoštajerskega knjižnega jezika, za iskanje prave mere med narečjem in jezikom, med govorjeno in zapisano besedo« (str. 43). Za vzhodnoštajerski jezik si je nekoliko kasneje zelo prizadevala Svetourbanska akademija, ustanovljena leta 1803 na pobudo Ivana Narata v Destrniku. Toda zaradi različnih pogledov na jezik žal ni obrodila sadov in tudi poskus normiranja

vzhodnoštajerskega (knjižnega) jezika je za tisti čas propadel. Svetourbanska akademija ga je neuspešno poskušala umestiti med kajkavsko in osrednjeslovensko pot. Resneje se je z vzhodnoštajerskim jezikom ukvarjal Peter Dajnko (s somišljeniki), ki je določil normo in predpis vzhodnoštajerskega (knjižnega) jezika. Bil je njegov najvztrajnejši zagovornik in uporabnik. Le-ta je imel pomembno vplivajnsko moč predvsem v dvajsetih letih 19. stoletja in v zelo kratkem času (manj kot osemdeset let) razvil večino funkcijskih vrst. Obsegal je umetnostni in neumetnostni jezik, časa pa je zmanjkalo le za publicistiko, »saj v vzhodnoštajerskem prostoru ni izhajal noben časopis, za ustanovitev lastne časnikarske produkcije pa je zmanjkalo časa. Dajnkov krog je ponudil knjižni repertoar, v katerem se je vzhodnoštajerski jezik dokončno izoblikoval in potrdil kot knjižni /.../« (str. 111). Popolno uveljavitev in standardizacijo je dosegel v prizadevanjih za vzhodnoštajerske slovnice, slovarje, svetopisemske prevode ipd. (do leta 1838 je bila v njem natisnjena naklada skoraj 50.000 knjig!). Vzhodnoštajerskemu (knjižnemu) jeziku je Dajnko ponudil tudi svoj črkopis (dajničico) »in tako prepoznavno določil zunanjo podobo in notranjo zgradbo najmlajšega slovenskega knjižnega jezika« (str. 47). Dajnkova pisava je bila leta 1838 prepovedana tudi za šolsko rabo, s tem pa se je začelo tudi zavračanje Dajnkovega jezikovnega koncepta in poskus uredništvne ideje o enotnem slovenskem knjižnem jeziku.

Monografija predstavlja tudi delo najpomembnejših vzhodnoštajerskih avtorjev, ki so sooblikovali jezikovno normo med Dravo in Muro. Na razvoj in razumevanje vzhodnoštajerskega (knjižnega) jezika so poleg Petra Dajn-

ka vplivali tudi Bernard Mariborski (napisal je slovenski molitvenik za bolnike in pripravil gradivo za svoj nemško-slovenski slovar; oboje je ostalo v rokopisu), Ivan Anton Apostel (v svojem slovarju je zbral bogato gradivo iz današnje Štajerske), Leopold Volkmer (začetnik posvetnega pesništva na severovzhodu Štajerske; iz njegovih del je Pleteršnik v svoj slovar zajemal panonsko besedje), Anton Kreml (zagovornik enotnega knjižnega jezika, toda pri pisanju Dogodivščin štajerske zemlje se je, ker ni imel osrednjeslovenske predloge, naslonil na vzhodnoslovensko jezikovno normo), Stanko Vraz (zbral je gradivo vzhodnoštajerskega besedja, da bi dopolnil Murkov slovar), Anton Martin Slomšek (skrbel je za slovenski jezik; uprl se je Dajnkovim jezikovnim načrtom in si prizadeval za postopno približevanje osrednje- in vzhodnoslovenskega knjižnega jezika, za prevzemanje iz obeh jezikovnih sistemov in preraščanje v enotno slovensko knjižno normo), Anton Muršec (izdal je prvo slovnico slovenskega jezika na Štajerskem, ki je bila napisana v slovenščini) ter Janez Nepomuk Primic (prvi profesor na graški slovenistični stolici). V obdobju poenotenja slovenske knjižne norme sta delovala Oroslav Caf (ljubitelj slovenskega jezikoslovja, pesništva, prevajanja in zbiratelj ljudskega blaga, zagovornik enotnega slovenskega jezika – čiste slovenščine, kot dialektolog je zagovarjal tudi raziskovanje narečij) in Fran Miklošič (izdal je primerjalno slovnico slovanskih jezikov, zbral slovanska imena mesecev). Predstavljeni so tudi štajerski slovaropisci ter eno od najpomembnejših poglavij v monografiji – analiza in dopolnitev Riglerjevega prispevka k razumevanju jezikovnokulturnih razmer na vzhodu Štajerske (med Dravo in Muro).

Vsako posamezno poglavje v monografiji predstavlja del mozaika predstavitve nastanka, razvoja in spreminjanja vzhodnoštajerskega (knjižnega) jezika. Posamezna poglavja so nastajala postopoma, v obdobju tridesetih let, toda vsebinsko kažejo izredno povezanost. Iz posameznih poglavij ni razvidno, da so nastajala v tako dolgem časovnem razponu, kar je samo dokaz, da je znanstvenoraziskovalna pot dr. Marka Jesenška od samega začetka trdna in jasno začrtana. Iz vsakega poglavja veje prepričanje in dokazovanje, da je bil vzhodnoštajerski jezik knjižni jezik. Žal slovenistična stroka danes tovrstni interpretaciji še ni naklonjena in so razmere take, da ta jezik še ni sprejet kot knjižni. (Iz tega razloga sem razen v navedkih besedo knjižni pisala v oklepaju.) Zato je tudi avtor (predvidevam, da s težkim srcem) v naslovu in v spremni besedi izpustil besedo knjižni. Škoda, da ni (z)mogel zapisati tistega, za kar si prizadeva in dokazuje tri desetletja: da je vzhodnoštajerski jezik bil knjižni jezik.

Zanimiva so vzporedna mesta iz spremne besede in posameznih poglavij, ki kažejo na rabo različnih poimenovanj (krepko označila P. Š. M.).

»Vzhodnoštajerski (knjižni) jezik je najmlajša slovenska (knjižna) različica. Predknjižno izročilo (od leta 1570 do 1758) obsega rokopise s prevladujočimi vzhodnoštajerskimi, osrednjeslovenskimi in/ali kajkavskimi narečnimi značilnostmi, za knjižno obdobje pa podajam periodizacijo vzhodnoštajerskega (knjižnega) jezika na pet obdobji /.../ (Spremna beseda, str. 10). — »Vzhodnoštajerski knjižni jezik je najmlajše slovensko knjižnojezikovno izročilo, ki se je začelo oblikovati v drugi polovici 18. stoletja« (str. 19). »Rokopisno izročilo (od leta 1570 do 1758) obsega rokopise s prevladujočimi vzhodnoštajer-

skimi, osrednjeslovenskimi in/ali kajkavskimi narečnimi značilnostmi. Obdobji vzhodnoštajerskega knjižnega jezika je pet /.../« (str. 38).

»N/ormativnost je vzhodnoštajerski različici postavil Dajko v slovnici (1824)« (Spremna beseda, str. 10). — »Leta 1824 je izdal slovnico, v kateri je po vzoru Kopitarja in Dobrovskega normiral vzhodnoštajerski knjižni jezik kot nadnarečno tvorbo vzhodnih slovenskogoriških govorov in Gornje Radgone kot mestnega središča /.../« (str. 47).

»N/a tej poti je bila vzhodnoštajerska jezikovna različica most za lažje poenotenje osrednje- in vzhodnoslovenskega knjižnega jezika, tj. kranske in prekmurske jezikovne različice. /.../ Monografija opozarja na povezovalno vlogo vzhodnoštajerskega jezika pri zblizevanju kransko in prekmurščine« (Spremna beseda, str. 10). — »Vzhodnoštajerski knjižni jezik je v prvi polovici 19. stoletja postal pomemben povezovalni in zblizevalni člen med osrednjeslovenskim in prekmurskim knjižnim jezikom« (str. 43).

V spremni besedi je termin vzhodnoštajerski knjižni jezik zapisan le v enem primeru:

»Monografija tak pogled nadgrajuje v poglavju Nastanek in razvoj vzhodnoštajerskega knjižnega jezika« (str. 11).

Zagotovo gre za avtorjevo (pogumno) zavestno odločitev, saj je omenjeno poglavje v bistvu monografija v malem.

Monografija dr. Marka Jesenška *Poglavja iz zgodovine vzhodnoštajerskega jezika* zaokrožuje znanstvena proučevanja zgodovine slovenskega knjižnega jezika in je neprecenljiv vir novih, drugačnih, na znanstvenih dokazih utemeljenih spoznanj o slovenskem knjižnem jeziku.

Iz vseh monografij dr. Marka Jesenška veje izredno velika želja in nuja

dokazati enakost dveh (obeh) različic slovenskega knjižnega jezika do sredine 19. stoletja in prekiniti napačno razumevanje obstoja slovenskega alpskega in panonskega jezikovnega prostora ter s tem osrednje- in vzhodnoslovenskega tipa jezika kot nasprotje med središčnim in obrobim principom.

Polonca Šek Mertük

*Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru
polonca.sek@um.si*

**STO LET SLOVENISTIKY
NA UNIVERZITĚ KARLOVĚ
V PRAZE.** Ur. Alenka Jensterle -
Doležalová, Jasna Honzak Jahić,
Andrej Šurla. Praha: Filozofická
fakulta Univerzity Karlovy, 2014.
569 str.

Kolektivna monografija *Sto let slovenistike na Karlovi univerzi v Pragi* je nastala kot rezultat simpozija, ki je leta 2014 ob stoti obletnici obstoja slovenistike na Karlovi univerzi potekal v izvedbi Alenke Jensterle - Doležal, Jasne Honzak Jahić in Andreja Šurle. Organizatorji, delujoči na Katedri za južnoslovanske in balkanistične študije, pod katere spada tudi slovenski jezik, so pri zborniku, v katerem so zbrani prispevki, predstavljeni na konferenci, delovali tudi kot uredniki. Kot nakazuje sam naslov zbornika, se ta v veliki meri ukvarja predvsem z zgodovinskim pregledom prisotnosti slovenistike kot jezikoslovne vede na Karlovi univerzi v Pragi, pri tem pa v svoj ozir vzame tudi kontekst širšega srednjeevropskega kulturnega prostora. Kot v uvodu razla-

ga urednica Alenka Jensterle - Doležal, je štirideset prispevkov, ki so zajeti v zborniku, razdeljenih na šest tematskih sklopov, ki obenem upoštevajo tudi kronološko sosledje, vse od začetkov prške slovenistike do današnjih dni, kar priča tudi o aktualnosti pričujoče izdaje za slovenistično vedo.

Prvi sklop zbornika, *Zgodovina slovenistike in slavistike na Filozofski fakulteti Karlove univerze v Pragi*, kronološko predstavlja začetke slovenistike na čeških tleh; v sedmih člankih avtorji biografsko pristopijo k življenju ter delovanju Jožefa Skrbinška, Matije Murka in Jana Petra, ki so zaslužni za njeno uveljavitev v Pragi. V prispevku »In temelj srečni vložil si usodi.« *Kratka formativna biografija Jožefa Skrbinška* Tone Smolej in Andrej Šurla spregovorita o Jožefu Skrbinšku, prvem lektorju slovenskega jezika na praških tleh, skozi njegovo življenjsko zgodbo predstavi začetke poučevanja in pripravo prvih učbenikov slovenskega jezika. Skrbinškova učbenika v svojem članku podrobneje analizira Jasna Honzak Jahić, ki se osredotoči predvsem na poudarke opisov strukturnih lastnosti slovenščine, ki jih nudita. Od začetne izgradnje slovenistike izpod rok Skrbinška se v smer Matije Murka premakne članek *Arheologija konteksta. Murkovo nastopno predavanje na Karlovi univerzi v Pragi (1920)*, v katerem se Alenka Jensterle - Doležal ukvarja z Murkovim inavguralnim predavanjem na temo ilirizma, ki ga je imel na Karlovi univerzi, kamor je bil leta 1920 tudi sprejet kot profesor južnoslovanskih jezikov in literatur. V članku Blanke Bošnjak se nadalje srečamo s periodičnimi objavami Matije Murka v *Časopisu za zgodovino in narodopisje ter Ljubljanskem zvonu*. V analizi objav ugotavlja, da se v Murkovem izbranem